

Barn som opplever pappas våld mot mamma – vad säger forskningen?

.se .fi .is
.dk .no

CAROLINA ÖVERLIEN
FD, Tema Barn, Linköpings universitet och Nasjonalt kunnskapssenter
om vold og traumatisk stress, Oslo
Carolina.overlien@nkvtv.unirand.no

Keywords
Domestic violence
children
exposed
research

The aim of this review article is to present an overview of the, in the Nordic countries, relatively new research area 'children exposed to domestic violence', and to discuss the implications of this research. The overview shows that the international research is primarily quantitative, focusing on children's symptoms. Only a small part of the published research studies are qualitative. These studies use the term 'experience', rather than 'exposed', stressing the child's subject status. The Nordic research is qualitative, and in line with early North-American studies, uses the term 'to witness'. Although the field has greatly expanded, the field still have many unanswered questions concerning for example resilience, gender and ethnicity, and lack an understanding of the relational and contextual aspects from the child's perspective.

Introduktion

Det sociala problemet med barn som lever i familjer där en förälder utsätter den andra för våld har fått ökad uppmärksamhet i Sverige de senaste åren. Det finns flera anledningar till denna ökade uppmärksamhet. Kvinnojourerna, i synnerhet Sveriges Kvinnojourers Riksförbund (SKR), Rädda Barnen, och specialiserade barn- och ungdomspsykiatriska mottagningar såsom BUP Bågen, har alla bidragit till att frågan lyfts upp på agendan. Alla Kvinnors Hus, Stockholm kvinnojour, startade redan på 1980-talet en förskola för de barn vars mammor sökte skydd på jouten (se Överlien 2001). Rädda Barnen publicerade 1999 boken *'och han sparkade mamma...'* – möte med barn som bevittnar våld i sina familjer. I den presenterade Arnell & Ekbohm (1999) en metod för kliniskt arbete med barn som upplevt våld i hemmet. Denna metod, kallad 'Trappan', sprids och används runt om i många svenska kommuner idag.¹ Under början av det nya århundradet kom frågan även upp på den politiska agendan i Sverige. Det resulterade bland annat i en tillspetsad socialtjänstlag där ett tillägg nu uttryckligen slår fast att socialnämnden ska betrakta att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna som offer för brott. Därmed kan de också behöva stöd och hjälp. Sverige har även sedan november 2006 en ny lagstiftning som ger barn som bevittnar ett brott som är ägnat att skada barnets trygghet i förhållande till en närstående person rätt till brottskadeersättning från staten.

I Sverige har problemet med barn som upplever pappas våld mot mamma alltså främst varit en fråga för de ideella organisationerna och de praktiskt verksamma. Forskning om våld i hemmet har framförallt fokuserat på männen som utsätter kvinnor för våld, och kvinnorna som utsätts för våldet. Under de snart trettio år som mäns våld mot kvinnor i nära relationer har uppmärksammats, har barnens situation endast berörts i begränsad utsträckning. Intresset för barn som upplever en förälders våld mot den andra har dock ökat markant de senaste tio åren. Det visar antalet publicerade artiklar. Holden (1998) gjorde en litteraturstudie för nästan tio år sedan, där han inkluderade alla empiriska artiklar publicerade i vetenskapliga tidskrifter mellan åren 1975 (då den första artikeln publicerades) och 1995. Han fann totalt 56 artiklar. Jag har begränsat sökningen till databaserna Psychinfo, Sociological abstracts, Pubmed, Social Science Citation Index och National Clearinghouse on Child Abuse and Neglect, med sökorden "domestic", "violence", "exposed", "witness", och "child" i olika kombinationer. Jag har sökt artiklar som kan benämnas som arbeten inom de vetenskapliga fälten psykologi, sociologi eller socialt arbete mellan åren 1997-2007, och funnit att antalet artiklar är mer än dubbelt så många.²

Vad säger då den anglo-amerikanska och nordiska forskningen om barn som upplever en förälders våld mot den andra? Vilken typ av forskning bedrivs på fältet, och vilka är de viktigaste fynden? Min ambition med denna artikel är att med hjälp av den sökta litteraturen svara på dessa frågor. Jag vill därmed försöka presentera en översiktlig bild av ett relativt nytt men snabbt expanderade forskningsfält. Vidare kommer jag

att, utifrån den beskrivna bilden, diskutera viktiga frågor att ställa till fältet. Slutligen kommer jag diskutera de möjligheter, svårigheter, och brister vi som forskare på detta område står inför idag.

Centrala begrepp och problemets omfattning

Vid en litteraturgenomgång som denna, blir det tydligt att olika forskare använder olika begrepp, och att man inte är konsekvent i sitt bruk av dessa begrepp. Vissa av begreppen är otydliga vad gäller offer/förövare, såsom ”våld i hemmet”, ”våld i familjen” eller ”children exposed to marital violence”. Andra är tydligare, såsom ”mammamiss-handel”, ”fäders våld mot mödrar” eller ”children who witness women abuse”. Men vid närmare granskning av studiernas informanter framkommer oftast att även om forskaren väljer ett begrepp såsom ”våld i hemmet” så är informanterna barn som sett pappa utsätta mamma för våld, eller ännu oftare, kvinnor som utsatts för våld av sina män. Det huvudsakliga skälet till detta är att forskning funnit att våld i heterosexuella parförhållanden framförallt handlar om mäns våld mot kvinnor. Ett annat skäl är att studier som fokuserar på barnen i dessa familjer ofta får sina informanter från verksamheter som hjälper våldsutsatta kvinnor och våldsutövande män, såsom kvinnojourer och sociala myndigheter. Jag kommer därför fortsättningsvis använda begreppet ”barn som upplever pappas våld mot mamma” när jag talar om fenomenet generellt och välja det begrepp forskaren valt när jag redovisar en specifik studie.

Hur många barn behöver uppleva pappas våld mot mamma? Det mest omfattande prevalensstudie som gjorts kommer från Kommittén mot barnmisshandling (SOU 2001:72). De uppskattar att 10 procent av alla barn i Sverige någon gång sett pappa slå mamma, och att 5 procent gör det ofta.³ I Rädda Barnens rapport *”Hur många vuxna tror på en unge egentligen???” En undersökning av ungas upplevelser av våld under uppväxten* uppger 12 procent av de 1761 svarande 18-åringarna att de någon gång under sin uppväxt sett pappa/styvpappa slå mamma/styvmamma. En norsk landsomfattande studie fann att i vart tredje parförhållande där det förekom våld så hade barnet sett eller hört våldet (Haaland et al., 2005).⁴ Enligt Eskonen (2007) som refererar till en studie av Dufva (2001), upplever 17% av barn i Finland våld i hemmet.

I ett anglo-amerikanskt perspektiv är detta låga siffror. I USA har ingen prevalensstudie som uteslutande fokuserar på barn som upplever våld i hemmet gjorts, men en siffra som många forskare hänvisar till är Holden (1998). Han menar att 17.8 miljoner barn i USA upplevt våld i hemmet. Holden baserar sin siffra på Silvern et al. (1995) som fann att 37 procent av amerikanska collegestudenter har upplevt att en förälder använt våld mot den andra, vilket motsvarar 17.8 miljoner individer. Studier som mäter barns bevittnande av våld generellt, dvs både våld i hemmet och på den offentliga arenan såsom på gatan, visar att 37 procent av amerikanska 12-17 åringar hade bevittnat allvarligt våld i verkliga livet (Fitzgerald et al. 2007). I Storbritannien har inga nationella prevalensstudier gjorts som mäter hur många barn som upplever pappas

våld mot mamma. I stället refererar man till det stora antal kvinnor som uppges ha varit utsatta för våld av närstående. Utifrån dessa siffror drar man slutsatsen att gruppen barn som drabbas är stor (Mullender et al. 2002).

När det gäller barns upplevelser av pappas våld mot mamma så startade denna forskning i USA i slutet av 1970-talet. Denna tidiga forskning använde sig av två termer för att beskriva fenomenet: "to witness" och "to observe". Barn som upplevde våldet blev följdaktigen "witnesses" och "observers". Dessa två termer är nu i den engelskspråkliga litteraturen utbytta med termen "exposure". Argumentationen kring detta begreppsbyte är att termen "exposure" är "more inclusive and does not make assumptions about the specific nature of the children's experiences with the violence" (Fantuzzo 1999, s. 22). Den är också bredare, menar Holden (1998). Den inkluderar både att se, höra, att bli direkt inblandad (genom att t.ex. ringa polisen) samt att uppleva resultatet av våldet, såsom mammas rädsla, sönderslagna möbler etc. Ett fåtal forskare använder termen "experience", för att benämna fenomenet (se McGee 1997, 2000, Peled 1998). Här kan man se en intressant skiljelinje. De fåtal forskare som använder termen "experience" är intresserade av att studera barnens egna upplevelser utifrån ett aktörsperspektiv. Att termen "exposure" används nästan uteslutande i publikationer från USA, Kanada och Storbritannien, är delvis för att denna forskning främst är kvantitativ och därmed har en tendens att objektifiera informanten. I Norden, där forskningsfältet fortfarande är relativt nytt, används oftast begreppet "att bevittna"⁵. Jag väljer dock begreppet "uppleva", eftersom barnet upplever våldet med alla sina sinnen. Det betonar också barnets status som subjekt (se Överlien & Hydén 2007, Erikson et al 2007).

Våldet som livsmiljö

Ett antal nordiska forskares arbete har under de senast åren gett oss möjlighet att bättre förstå vad det innebär att växa upp i en familj där pappa utsätter mamma för våld (se Hydén 1995, Weinehall 1997, 2005, Källström Cater 2004, Eriksson 2003, Almqvist & Broberg 2004, Christensen 1988, Forsberg 2005, Solberg 2004, Överlien & Hydén 2007). Nämnade forskare har valt att fokusera på olika aspekter av våldet barnen upplever. Gemensamt för dem alla är dock att de slår fast att våldet är en *del av barnens livsmiljö*. Det är inget de kan välja bort, eller inte berörs av. Flera av forskarna, såsom Solberg (2007) använder sig också av ett barndomssociologiskt perspektiv. Detta innebär att man väljer att inte bara se barnet som offer för våldet, men också som aktörer och subjekt i sitt eget liv. Forskarna har också kunnat visa att barnen upplever våldet, och att de gör det på flera olika sätt. I Almqvist & Brobergs studie hade nästan alla de 74 barn som ingick i studien vid minst ett tillfälle befunnit sig på den plats där våldet skedde. I Hydéns studie var 69 procent av de 122 hemmavarande barnen som ingick i studien närvarande vid våldstillfället. Barn ser våldet, hör det, känner mammas rädsla, upplever hur spänningen mellan föräldrarna ökar innan våldsepisoden väl inträffar. De ser den materiella förstörelsen, och blir inte sällan själva fysiskt utsatta för

våldet. Barn som växer upp med våld i hemmet kan plågas av synminnen, såväl som kroppsliga minnen och ljudminnen (Socialstyrelsen 2005). En ny svensk studie visar att de ljudminnen barnen har kan upplevas som extra plågsamma (Överlien & Hydén 2007).⁷

Våldets negativa konsekvenser

Det finns forskare som menar att den svåraste och potentiellt mest skadliga formen av våld för ett barn, ur ett psykologiskt perspektiv, är att behöva uppleva pappas våld mot mamma. Det anses farligare än att uppleva våld på gatan eller att själv bli direkt utsatt för fysiskt våld (McAlister Grooves 2001). Forskningen ger visst fog för påståendet. Scheeringa & Zeanah (1995) fann att barn under fyra år som hade varit utsatta för ett trauma, blev oftare diagnostiserat med PTSD om traumaet involverade att omsorgspersonen blev utsatt för våld/hot om våld. Drell et al. (1993) visar att det är psykologiskt svårare för ett barn att uppleva en våldsepisod om barnet är fysiskt närmare händelsen, om hon/han är i fara, eller om barnets omsorgsperson är i fara.

Det är uppenbart att studier rörande de psykologiska konsekvenserna av våldet dominerar forskningsfältet. Vid en genomgång av dessa studier framträder ett tydligt resultat. Att som barn behöva uppleva pappas våld mot mamma innebär stora risker för negativa psykologiska konsekvenser, såsom ökad aggressivitet, risker för depression, ångest och oro (se Johnson et al. 2002, Kitzmann et al. 2003, Knapp 1998). En stor del av den psykologiska och socialmedicinska forskningen använder sig av det internationella diagnosystemet Diagnostic and statistical manual of mental disorders (DSM-IV, 1994) och diagnosen Post-traumatiskt stressyndrom (PTSD). Denna diagnos har framförallt använts på vuxna patienter. Allt fler barn har dock diagnostiserats med PTSD under de senaste 10 åren (Dyb 2005). Sedan 1997 finns det en rad studier som funnit att barn som upplever våld i hemmet har en tydligt ökad risk för PTSD (se Griffing et al., 2006, Rossman 1998, Jarvis et al. 2005). Ett exempel är Lehmann (1997), vars resultat visar att 50 procent av de barn i hans studie som upplevt våld i hemmet uppfyllde kriterierna för en PTSD-diagnos. Ny intressant forskning visar också på våldets negativa psykologiska konsekvenser för spädbarn (se Bogat et al, 2006, Dejonghe et al. 2005).

En del av forskningen på fältet har fokuserat på de beteendemässiga konsekvenserna av att uppleva pappas våld mot mamma. Kernic et al. (2003) fann att barn som upplevt pappas våld mot mamma hade avsevärt mycket fler beteendemässiga problem jämfört med kontrollgruppen, såsom utåtagerade beteende och svag social kompetens. Ökad aggressivitet, och hur denna ökade aggressivitet tar sig uttryck mot människor och djur, är ett fynd som redovisas av flera forskare. En stor studie av Adamson & Thompson (1998) visar att barn som upplevt en förälders våld mot den andra oftare reagerar med aggression på konfliktfyllda situationer. Baldry (2003) fann att skolbarn som upplevt pappas våld mot mamma eller mammas våld mot pappa oftare mobbade

andra barn, men även att de själva oftare utsattes för mobbing, och detta samband var speciellt signifikant för flickor. Currie (2006) fann att barn som upplevt en förälders våld mot den andra oftare än andra barn visade grymhet mot djur.

Vissa studier har fokuserat de långsiktiga konsekvenserna för barnen. Det finns ett tydligt samband mellan att som barn uppleva en förälders våld mot den andra och psykologiska och sociala problem senare i livet, såsom depression, traumasymptom, och alkoholism (se Henning et al. 1996, Rossman 2001, Turner & Kopiec 2006). Vidare har forskningen funnit visst stöd för teorin om inlärd hjälplöshet (Seligman, 1975) och social inlärningsteori (Bandura 1963). Resultat från en ny studie av Renner & Slack (2006) visar att barn som utsatts för omsorgssvikt eller upplevt pappas våld mot mamma hade större risk att utsättas för våld även som vuxna. Barn som upplever pappas våld mot mamma utsätter oftare andra för våld som vuxna jämfört med dem som inte gjort det. De uttrycker även oftare åsikter om det berättigade i att använda våld i nära relationer (Lichter and McClosky 2004). Dessa och andra forskningsresultat har lett till antagandet att våld förs vidare från generation till generation. Beskrivningar av 'the intergenerational transmission of violence' har dock fått stark kritik därför att den inte kontrollerat för andra variabler som kan bidra till utövandet av våld som vuxen (se Mullender & Morley 2001).

Vidare är det tydligt att barn som upplever pappas våld mot mamma har en ökad risk för att själva bli utsatta för fysiskt och sexuellt våld. Denna grupp barn har 15 gånger större risk för att bli utsatta för fysisk misshandel (SOU 2001: 72, s. 300). I en litteraturgenomgång av 30 studier fann Apple & Holden (1998) att 30-60 procent av de barn som upplever våld i hemmet även själva utsätts för fysisk misshandel.

Att hantera och undgå våldets konsekvenser

Alla barn som upplever pappas våld mot mamma uppvisar inte samma symptom. Barnens reaktioner varierar bland annat beroende på riskfaktorer och sårbarhet, barnens kön, ålder och utveckling, samt deras kontextuella livssituation (Osofsky 2003, Carlson 2000, Anthony 1991). Yngre barn har större risk för att uppleva våldet och uppvisa negativa psykologiska reaktioner. De små barnen har svårare att förstå och begreppsliggöra våldet, och att avlägsna sig från våldsepisoden (Graham-Bermann 2002). En studie av Rossman (2000) visar att barn som upplevt pappas våld mot mamma i mer än 75 procent av sina liv visade fler och mer allvarliga PTSD-symptom, än barn som upplevt våldet kortare perioder i sina liv. Vissa barn kan uppleva flera potentiellt traumatiserande händelser utan att visa psykologiska eller beteendemässiga problem. Anledningen till denna 'resilience', och hur reaktionerna skiljer sig beroende på t.ex. kön, är frågor som flera forskare menar att vi har för lite kunskap om, och som därför behöver ytterligare undersökas. Trots att mäns våld mot kvinnor i nära relationer är en företeelse som uppenbart relaterar till kön, har tämligen få studier fokuserat på frågor som rör genus och kön. Dulmus et al. (2003) fann dock att det fanns avsevärda skill-

nader i hur 12-åriga pojkar och flickor reagerar på våldet. Flickorna, enligt Dulmus et al., har oftare internaliserade symptom, som ångest, medan pojkarna oftare har externaliserande symptom, som utåtagerande aggression. Även Adamson & Thompson (1998) fann att pojkar reagerar med mer intensiv ilska och nedstämdhet än flickor, som respons på föräldrarnas konfliktsituationer.

För ett barn som upplever pappas våld mot mamma är en positiv kontakt och ett starkt stöd från mamman av central betydelse för det sätt barnet hanterar upplevelsen (Emery, 1982 Katsikas et al. 1996, Mullender et al. 2002). För denna grupp barn kanske den positiva interaktionen och stödet inte finns, eller är starkt reducerat. Kända skyddande faktorer såsom god självkänsla och tillgång till stödjande släktingar och vänner kan ha försvunnit eller förminskats som ett resultat av våldet (Mullender et al. 2002). Det finns också stöd för att moderns respons till våldet är en faktor som påverkar barnets respons. Att se mamman försvara sig istället för att förbli passiv, kan vara av betydelse för barnet (Holden 2003). Men det finns också forskning som pekar på att faktorer som moderns sätt att hantera konflikter inte fungerar skyddande för barnet. Kilpatrick & Williams (1998) fann att varken moderns emotionella status, barnets ålder och kön, eller barnets sätt att bemöta våldet ('coping style') hade någon betydelse för om barnet drabbas av PTSD eller ej.

Konklusioner

Denna litteraturstudie grundar sig på en genomgång av fler än 100 artiklar och böcker om barn som upplever en förälders våld mot den andra som har publicerats vetenskapligt de senaste 10 åren. Den bild av forskningsfältet som framträder är mycket tydlig. Anglo-amerikansk forskning har framförallt fokuserat på barns symptom och reaktioner på våldet, de sista 10 åren med speciell fokus på risken för PTSD. Forskningen kan i huvudsak placeras in i ett socialmedicinskt och psykologiskt vetenskapligt fält, och är nästan uteslutande kvantitativ. Endast ett fåtal studier kan definieras som hemmahörande inom socialt arbete. Informanterna har sällan varit barnen själva, utan eventuella symptom och konsekvenser av våldet har rapporterats av barnens mammor, eller bedömts och klassificerats av forskarna själva. Forskningen har framförallt handlat *om* barn, snarare än bedrivits *med* barn. Det är också intressant att forskning som vänt sig till barn själva ofta har resulterat i en omvärdering av vår förståelse av fenomenet. Ett exempel på detta är Litrownik's (2003) studie med 692 barn och deras mödrar. I studien rapporterade 14 procent av mödrarna att barnen upplevt familjevåld När forskaren frågade barnet själv svarade en av tre detsamma⁶. Som ett resultat av detta pågår en diskussion i anglo-amerikansk forskning om tillförlitligheten i att endast använda mammor som informanter.

Med några undantag (se Weinehall 1997, Peled 1998, Ornduff & Monahan 1999, McGee 2000, Källström Cater 2004, Forsberg 2005, Solberg 2004, Överlien och Hydén 2007) har alltså den forskning som hittills bedrivits i allt väsentligt utgått från ett vux-

enperspektiv. Barnet saknar ofta subjektstatus och i de studier som inkluderar barnen själva, har ofta den vuxne forskaren skrivit om barnens uttrycksätt eller skapat fiktiva berättelser. Vår kunskap om barnens förståelse, vilka ord de använder för att beskriva våldet, vad det innebär för dem och hur de hanterar situationen, är därför mycket begränsad. Som ett resultat av dessa forskningsval är vår förståelse också mycket begränsad när det gäller kontextuella och relationella aspekter. Exempel på dess aspekter är syskonens betydelse, barnets skolsituation och barnets sätt att relatera till och tänka kring offer/förövare. Vidare har forskningen i stor utsträckning utgått från barn som en homogen grupp, och frågor som t.ex. rör kön och etnicitet har därför sällan belysts. Att uppleva pappas våld mot mamma är *potentiellt* traumatiserande, vilket innebär att en grupp barn undgår traumatisering. Denna 'resilience' är ännu en aspekt som fortfarande är relativt outforskad.

Det finns dock avvikelser från bilden av anglo-amerikansk forskning som kvantitativ och vuxenorienterad, och nordisk som kvalitativ med ett barnperspektiv. Det finns anglo-amerikansk forskning som är kvalitativ med ett tydligt barnperspektiv (se McGee 1997, 2000 och Mullender et al. 2002), och nordisk forskning som är kvantitativ i sin ansats (se Haapasalo 1996). Det är inte heller korrekt att utgå från att all kvantitativ forskning på fältet saknar ett barnperspektiv. Trots det är det intressant att notera att den nordiska forskningen på flera sätt skiljer sig från den anglo-amerikanska. De två svenska avhandlingar i ämnet som har fokus på barnen är inom socialt arbete (se Källström Cater 2004) och pedagogik (Weinehall, 1997). Flertalet av de nordiska studierna är kvalitativa och kan placeras i vetenskapliga discipliner såsom sociologi (se Solberg 2004, Eriksson 2003), pedagogik (se Weinehall 1997, 2005) och socialt arbete (Hydén 1995, Överlien & Hydén 2007, Forsberg 2005). De tar ofta ett teoretiskt avstamp i barndomssociologin. Forskningsfältet i de nordiska länderna är tämligen nytt och begränsat, men har bidragit till en ökad förståelse för vad det innebär att växa upp i en familj där pappa utsätter mamma för våld.

Jag menar att den anglo-amerikanska forskning som bedrivits är nödvändig för att belägga de ofta skadliga konsekvenserna och allvaret i att uppleva pappas våld mot mamma. Utan en förståelse av våldet grundat i ett barnperspektiv saknas dock kunskap som skulle kunna bidra till bättre stöd och därmed en bättre livssituation för de drabbade barnen.

Endnotes

- 1 Metoden utvärderas under 2006-2008 av Fil. Dr. Åsa Källström Cater, Örebro Universitet.
- 2 Centrala aktörer som har bidragit till denna ökning är pionjären Peter Jaffe som leder Center for children and families in the justice system i Ontario, Kanada, och som tillsammans med Wolfe & Wilson 1990 skrev den tongivande boken *Children of Battered Women*. Jeffery Edleson vid Minnesota Center Against Violence and Abuse, som startade 1994 är en annan central aktör, liksom Child Witness to Violence Program vid Boston Medical School som öppnades 1992 och som leds av Betsy McAlister-Groves.
- 3 På uppdrag av Socialdepartementet så görs under 2007 en liknande studie, även denna under ledning av Professor Staffan Jansson, Karlstad universitet.
- 4 Norge har inte tidigare gjort någon liknande prevalensstudie, men hösten 2007 kommer Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) på uppdrag av Barne- og likestillingsdepartementet presentera resultatet av en omfångsundersökning om sexuella och fysiska övergrepp, och barn som upplever våld i familjen.
- 5 Detta är dock på väg att förändras. Se Eriksson et al (2007).
- 6 Studien ingår i forskningsprojektet "När mamma blir slagen. Barn berättar om våld i nära relationer" som bedrivs av mig själv, Carolina Överlien, och professor Margareta Hydén, Tema Barn, Linköpings universitet. Projektet finansieras av Brottsförmyndigheten och FAS.
- 7 Forskarna definierar familjevåld som våldsamt eller aggressivt beteende som involverar familjemedlem eller partner.

Referenser

- Adams, Christopher, M (2006) The consequences of witnessing family violence on children and implications for family counselors. *The Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families*. Vol. 14. No 4, 334-341.
- Adamson, Jackie L. & Thompson, Ross A. (1998) Coping with interparental verbal conflict by children exposed to spouse abuse and children from nonviolent homes. *Journal of Family Violence*, Vol. 13. No 3, 213-232.
- Almqvist, Kerstin & Broberg, Anders (2004) *Barn som bevittnat våld mot mamma – en studie om kvinnor & barn som vistas på kvinnojourer i Göteborg*, Göteborg stad, Göteborg.
- American Psychiatric Association (1994) *Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4th ed.)* American Psychiatric Association, Washington, DC.
- Anthony, E. James (1991) The response to overwhelming stress in children: Some introductory comments, i: Alan Monat & Richard S. Lazarus (red.) *Stress and Coping. An Anthology*, s. 307-318, New York, Colombia University Press.
- Apple, Anne E. & Holden, George W. (1998) The co-occurrence of spouse and physical child abuse: A review and appraisal, *Journal of Family Psychology*. Vol. 12. No 4, 578-599.
- Arnell, Ami & Ekblom, Inger (1999) 'och han sparkade mamma...' – möte med barn som bevittnar våld i sina familjer, Rädda Barnen, Stockholm.
- Baldry, Anna C. (2003) Bullying in schools and exposure to domestic violence. *Child Abuse & Neglect*, Vol. 27. No 7, 713-732.
- Bandura, Albert (1963) *Social learning and personality development*, Holt, Rinehart and Winston, New York.
- Bevan, Emma & Higgins, Daryl J. (2002) Is domestic violence learned? The contribution of five forms of child maltreatment to men's violence and adjustment, *Journal of Family Violence*, Vol. 17. No 3, 223-245.
- Bogat, G. Anne, DeJonghe, Erika & Levendosky, Alytia A. (2006) Trauma symptoms among infants exposed to intimate partner violence, *Child Abuse & Neglect*. Vol. 30. No 2, 109-125.

- Card, Jeanne Renee (2005) Posttraumatic stress disorder in children exposed to domestic violence: Parental versus self-report. *Dissertation Abstracts International: Section B: The Sciences and Engineering*, Vol. 66 (3-B).
- Carlson, Bonnie E. (2000) Children exposed to intimate partner violence: Research findings and implications for intervention, *Trauma, Violence and Abuse: A Review Journal*. Vol. 1. No 4, 321-342.
- Christensen, Else (1988) *Opvækst eller overlevelse: Psykisk forsvar mot vold og strategier for overlevelse hos 4-6 årige børn i familier med hustrumishandling*. Sikon, København.
- Currie, Cheryl L. (2006) Animal cruelty by children exposed to domestic violence. *Child Abuse and Neglect*. Vol. 30. No 4, 425-435.
- DeJonghe, Erika S., Bogat, G. Anne, Levendosky, Alytia A., Von Eye, Alexander &
- Davidson, William S. (2005) Infant exposure to domestic violence predicts heightened sensitivity to adult verbal conflict, *Infant Mental Health Journal*. Vol. 26. No 3, 268-281.
- Drell, Martin, Siegal, C. & Gainsbauer, T. (1993) Post-traumatic stress disorder, i: Zeanah, Charles H. (red.) *Handbook of Infant Mental Health*, s. 291-304, New York, Guilford Press.
- Dulmus, Catherine N., Ely, Gretchen & Wodarski, John S. (2003) Children's psychological response to parental victimization: How does girls and boys differ?, *Journal of Human Behavior in the Social Environment*. Vol. 7. No 3-4, 23-36.
- Dyb, Grete (2005) *Posttraumatic stress reactions in children and adolescents*. Doctoral dissertation, Faculty of Medicine, Norwegian University of Science and Technology, Trondheim.
- Emery, Robert (1982) Interparental conflict and the children of discord and divorce, *Psychological Bulletin*. Vol. 92. No 2, 310-330.
- Eriksson, Maria (2003) *I skuggan av pappa. Familjerätten och hantering av fädernas våld*. Förlags AB Fondolin, Stehag.
- Eriksson, Maria, Oranen, Mikko, Solberg, Anne & Vatnar, Solveigh Karin Bø (2007) Nordiska perspektiv på barn som upplever våld i sin familj, i: Eriksson, M. (red.) *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*, s. 25-37, Gothia Förlag: Stockholm.
- Eskonen, Inkari (2007) Barn som aktörer i situationer med våld. i: Eriksson, Maria (red.) *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*, s. 25-37, Gothia Förlag: Stockholm.
- Fantuzzo, John W. & Mohr, Wanda K. (1999) Prevalence and effects of child exposure to domestic violence, *The Future of Children*. Vol. 9. No 3, 21-32.
- Fitzgerald, Monica, Hanson, Rochelle, Saunders, Benjamin & Smith, Daniel (2007) Konferens presentation: Data from the national survey of adolescents (NSA): A prospective study of violence exposure and psychosocial outcomes. 21st Annual San Diego International Conference on Child and Family Maltreatment. January 24th 2007.
- Flannery, Daniel, Singer, Mark, Williams, Laura & Castro, Peter (1998) Adolescent violence exposure and victimization at home: Coping and psychological trauma symptoms, *International Review of Victimology*. Vol. 6. No 1, 29-48.
- Forsberg, Hannele, (2005) "Talking feels like you wouldn't love Dad anymore": Children's emotions, close relations and domestic violence, i: Eriksson, Maria, Hester, Marianne, Keskinen, Suvi & Pringle, Keith. *Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas*. Bristol UK, The Policy Press.
- Graham-Bermann, Sandra & Seng, Julia (2005) Violence exposure and traumatic stress symptoms as additional predictors of health problems in high-risk children, *The Journal of Pediatrics*. Vol. 146. No 3, 349-354.
- Graham-Bermann, Sandra (2002) Child Abuse in the Context of Domestic Violence, i: Myers, J. E., Berliner, L., Briere, J. and Hendrix, C.T. (ed.) *The APSAC Handbook on Child Maltreatment*. Thousand Oaks CA. Sage.
- Griffing, Sascha, Lewis, Carla S., Chu, Melissa, Sage, Robert, Madry, Lorraine, Primm, B. (2006) Exposure to interpersonal violence as a predictor of PTSD symptoms in domestic violence survivor, *Journal of Interpersonal Violence*. Vol. 21. No 7, 936-954.
- Haaland, Thomas, Clausen, Sven-Erik & Schei, Berit (2005) *Vold i parforhold – ulike perspektiver. Resultater fra den første landsdekkende undersøkelsen i Norge*, Norsk institutt for by- og regionforskning, NIBR, Oslo.
- Henning, Kris, Leitenberg, Harold, Coffey, Patricia, Turner, Tonia, & Bennett, Robert T. (1996) Long-term psychological and social impact of witnessing physical conflict between parents,

- Journal of Interpersonal Violence*. Vol. 11. No 1, 35-51.
- Holden, George A., Geffner, Robert & Jouriles, Ernest N. (1998) *Children exposed to marital Violence. Theory, research and applied issues*, American Psychological Association, Washington DC.
- Holden, George A. (2003) Children exposed to domestic violence and child abuse: Terminology and taxonomy. *Clinical Child and Family Psychology Review*, Vol. 6. No 3, 151-160.
- Hydén, Margareta (1995) *Kvinnomisshandel inom äktenskapet. Mellan det omöjliga och det möjliga*. Liber, Stockholm.
- Jarvis, Kelly L., Gordon, Erin E. & Novaco, Raymond W. (2005) Psychological distress of children and mothers in domestic violence emergency shelters, *Journal of Family Violence*. Vol. 20. No 6, 389-402.
- Johnson, Renee M., Kotch, Jonathan B., Catellier, Diane J., Winsor, Jane R., Dufort, Vincent, Hunter, Wanda & Amaya-Jackson, Lisa (2002) Adverse behavioural and emotional outcomes from child abuse and witnessed violence, *Child Maltreatment*. Vol. 7. No 3, 179-186.
- Katsikas, Steven Louis (1996) *Long-term effects of childhood maltreatment: An attachment theory perspective*. Dissertation Abstracts International: Section B: The Sciences and Engineering Vol. 57 (3-B)
- Kelly, Liz (1988) *Surviving sexual violence*, Polity Press, Cambridge.
- Kilpatrick, Kym L. & Williams, Leanne M. (1998) Potential mediators of post-traumatic stress disorder in child witnesses to domestic violence, *Child Abuse & Neglect*. Vol. 22. No 4, 319-330.
- Kernic, Mary A., Wolf, Marsha E., Holt, Victoria L., McKnight, Barbara, Huebner, Colleen E. & Rivara, Frederick P. (2003) Behavioral problems among children whose mothers are abused by an intimate partner, *Child Abuse & Neglect*. Vol. 27. No 11, 1231-1246.
- Kitzmann, Katherine M., Gaylord, Noni K., Holt, Aimee R. & Kenny, Erin D. (2003) Child witnesses to domestic violence: A meta-analytic review, *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. Vol. 71. No 2, 339-352.
- Knapp, Jane F. (1998) The impact of children witnessing violence, *Pediatric Clinics of North America*. Vol. 45. No 2, 355-364.
- Källström Cater, Åsa (2004) *Negotiating normality and deviation. Father's violence against mother from children's perspectives*. Örebro Studies in social work no 5. Örebro universitet.
- Lehmann, Peter (1997) The development of posttraumatic stress disorder (PTSD) in a sample of child witnesses to mother assault, *Journal of Family Violence*. Vol. 12, No 3, 241-257.
- Lichter, Erika L. & McCloskey, Laura A. (2004) The effects of childhood exposure to marital violence on adolescent gender-role beliefs and dating violence, *Psychology of Women Quarterly*. Vol 28, No 4, 344-357.
- Maker, Azmaira Hamid, Kimmelmeier, Markus & Peterson, Christopher (1998) Long-term psychological consequences in women of witnessing parental physical conflict and experiencing abuse in childhood, *Journal of Interpersonal Violence*. Vol. 13. No 5, 574-589.
- McAlister Groves, Betsy (2001) When home isn't safe: Children and domestic violence, *Smith College Studies in Social Work*. Vol. 71. No 2, 183-207.
- McGee, Caroline (2000) *Childhood experiences of domestic violence*, Jessica Kingsley Publisher, London.
- McGee, Caroline (1997) Children's experiences of domestic violence, *Child and Family Social Work*. Vol. 2. No 1, 13-23.
- Mullender, Audrey, Hague, Gill, Imam, Umme, Kelly, Liz, Malos, Ellen & Regan, Linda (2002) *Children's perspectives on domestic violence*, Sage, London.
- Mullender, Audrey & Morley, Rebecca (eds.) (2001) *Children living with domestic violence. Putting men's abuse of women on the child care agenda*, Whiting & Birch Ltd., London.
- Osofsky, Joy D. (2003) Prevalence of children's exposure to domestic violence and child maltreatment: Implications for prevention and intervention, *Clinical Child and Family Psychology Review*. Vol. 6. No 3, 161-170.
- Peled, Einat (1998) The experience of living with violence for preadolescent children of battered women, *Youth & Society*. Vol. 29. No 4, 395-430.
- Renner, Lynette M. & Slack, Kristen Shook (2006) Intimate partner violence and child maltreatment: Understanding intra- and intergenerational connections, *Child Abuse & Neglect*. Vol. 30. No 6, 599-617.
- Rossmann, B.B. Robbie (1998) Descartes's error and

- posttraumatic stress disorder: Cognition and emotion in children who are exposed to parental violence, i: Holden, George W., Geffner, Robert & Jouriles, Ernest N. (red.) *Children exposed to marital violence*, s. 223-256, Washington DC. American Psychological Association.
- Rossmann, B.B. Robbie (2000) Time heals all: How much and for whom?, *Journal of Emotional Abuse*. Vol. 2, No 1, 31-50.
- Rossmann, B.B. Robbie (2001) Longer term effects of children's exposure to domestic violence, i: Graham-Bermann, Sandra A. & Edleson, Jeffery L. (red.) *Domestic Violence in the Lives of Children: The Future of Research, Intervention, and Social Policy*. Washington DC, American Psychological Association.
- Seligman, Martin E.P. (1975) *Helplessness: on depression, development, and death*, W.H. Freeman, San Francisco.
- Solberg, Anne (2007) Hur förhåller sig barn till våld i hemmet? I Eriksson, Maria (red) *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*, s. 25-37, Gothia Förlag: Stockholm.
- Turner, Heather A. & Kopiec, Kathleen (2006) Exposure to interparental conflict and psychological disorder among young adults, *Journal of Family Issues*. Vol. 27. No 2, 131-158.
- Weinehall, Katarina (1997) *Att växa upp i våldets närhet. Ungdomars berättelser om våld i hemmet*. Akademisk avhandling, Umeå universitet nr. 45. Umeå: Umeå universitet.
- Weinehall, Katarina (2005) "Take my father away from home": children growing up in the proximity of violence, i: Eriksson, Maria, Hester, Marianne, Keskinen, Suvi, & Pringle, Keith. *Tackling men's violence in families. Nordic issues and dilemmas*. Bristol, UK: The Policy Press.
- Wolf, Kimberly & Foshee, Vangie (2003) Family violence, anger expression styles, and adolescent dating violence, *Journal of Family Violence*, Vol. 18. No 6, 309-316.
- Scheeringa, Michael S. & Zeanah, Charles H. (1995) Symptoms expression and trauma variables in children under 48 months of age, *Infant Mental Health Journal*. Vol. 16. No 4, 259-270.
- SOU 2001:72 Barnmisshandel – att förebygga och åtgärda, slutbetänkande av Kommittén mot barnmisshandel. Fritzes, Stockholm.
- Överlien, Carolina (2001) *Hur Anders Apa blir Anders Astronaut. Om barn som bevittnar våld och Alla Kvinnors Hus barnverksamhet*. Alla Kvinnors Hus, Stockholm.
- Överlien, Carolina & Hydén, Margareta (2007) Att tvingas lyssna- hur barn bevittnar pappas våld mot mamma. *Barn*. No1, 9-25.

Summaries

Börn sem verða vitni að því að pabbi beitir mömmu ofbeldi – hvað segja rannsóknir ?

Markmið þessarar greinar er að með aðstoð alþjóðlegra og norrænna heimilda sýna yfirlit yfir tiltölulega nýtt en ört vaxandi svið rannsókna um “börn sem verða vitni að ofbeldi á heimilinu” og að ræða vísbendingar þessara rannsókna. Yfirlitið sýnir, að alþjóðlegu rannsóknirnar eru fyrst og fremst megindlegar og beinast að einkennum og afleiðingum, og í þeim eru börnin sögð vera “útsett fyrir ofbeldi”. Aðeins litill hluti af birtum rannsóknum er eigindlegur, en í þeim eru börnin sögð hafa “reynslu af ofbeldi”, og með því er lögð áhersla á persónubundnar aðstæður barnsins. Norrænu rannsóknirnar eru eigindlegar og nota orðin “að verða vitni að” líkt og gert er í eldri norðramerískum rannsóknum. Norrænu rannsóknirnar á þessu sviði hafa lagt sitt af mörkum til þess að varpa ljósi á lífsumhverfi, þar sem ofbeldi viðgengst, og það gert að hluta til frá sjónarhól barnsins/barnanna. Stórar eyður eru þó í þekkinguna á þessum málum, meðal annars er mörgum spurningum ósvarað um til dæmis þrautseigju / hæfileikann til að ná sér fljótt (resilience), einnig er ósvarað spurningum um aðstæður bundnar kyni og þjóðerni, svo og um þær hliðar málsins, sem lúta að samhengi og tengslum.

Lykilorð

Heimilis-, ofbeldi, börn, útsett, rannsóknir

Lapset jotka näkevät isänsä äitiin kohdistamaa väkivaltaa – mitä sanoo tutkimus?

Tässä artikkelissa pyrin antamaan yleiskatsauksen suhteellisen uudesta, mutta nopeasti kasvavasta tutkimusalueesta, jossa tutkitaan perheväkivaltaa nähneitä lapsia. Hyödynnän tässä katsauksessa kansainvälistä ja pohjoismaista tutkimuskirjallisuutta. Alan kansainvälisessä tutkimuksessa käytetään suureksi osaksi kvantitatiivisia metodeja ja keskitytään väkivallan seurauksiin tai oireisiin. Lisäksi lapsia tarkastellaan näkökulmasta, jossa he näyttävät ”väkivallalle altistuneilta” (”exposed to violence”). Pienempi osa tutkimusta on kvalitatiivista ja näkee lapset ”väkivaltaa kokevina” (”experiences of violence”). Pohjoismainen tutkimus on metodeiltaan kvalitatiivista ja luonut kuvaa väkivallasta lapsen elinympäristönä – osin lapsinäkökulmasta. Tutkimusalueella on edelleen suuria tietoaaukkoja, jotka vaatisivat lisätutkimusta, kuten kestävyyttä (”resilience”), sukupuolta ja etnistä ryhmää koskevat kysymykset sekä kontekstuaalisia ja relationaalisia aspekteja koskevat kysymykset.